

Loreta Vaicekauskienė: Kada prašalinsim tamsumas?

Autorius: Loreta Vaicekauskienė

Šaltinis: 15min

Švietimas šviesti turi, o mes iki šiol su spingsulėmis žabalinėjame. Iš piktumo ant nereformuojamo lietuvių kalbos egzamino, atsiverčiau pažiūrėti, kokiomis sąlygomis dirba norvegų abiturientai. Moku skandinaviškai, man labai patinka jų švietimo ir mokslo kokybė, todėl.

Taigi 2019 m. egzamino vertinimo rekomendacijos. Septyni lengvi puslapėliai ir vertinimo anketa su kriterijais. Dokumentas viešas, mokytojai ir mokiniai su juo susipažino, žinoma, dar prieš egzaminą.

Ką matom?

Pirmiausia, egzaminuojama iš to, kas buvo mokyta, o mokyta buvo dalykų „Rašytinė komunikacija“ ir „Kalba, literatūra, kultūra“. Ooo, jie turi atskiras pamokas rašytinei komunikacijai. Patinka. Patiktų, manau, ir daugiau kas iš norvegų mokymo programų, sąlygų, metodų, bet tada sukiltų dar didesnis piktumas, kad mus skiria šviesmylės, nuotolio piktybiškai nemažiname, o ir šiaip žadėjau dabar apie egzaminą. Pažiūrėkim, kaip norvegai įsivaizduoja kultūriškai išsilavinusį ir raštingą jauną žmogų.

Norvegų (kalbos, literatūros, kultūros, komunikacijos) egzaminas trunka penkias valandas ir susideda iš dviejų dalių – abiturientai rašo vieną trumpą ir vieną ilgą tekstą.

Trumpasis tekstas – tai užduotis, į kurią reikia trumpai ir išliškai atsakyti. Pavyzdžiui: „Apibūdinkite duoto teksto retoriką“; „Paiškininkite šio dalykinio teksto argumentaciją“; „Aptarkite teksto žanrines arba kalbos ypatybes ir jų funkcijas“ ir pan. Ši dalis įtraukta tam, kad mokiniai turėtų daugiau galimybių parodyti, ką moka.

Antroji dalis – ilgesnis darbas, rašomas duotų grožinių ir dalykinių (taip, dalykinių!) tekstų pagrindu. Apimtis nenurodoma, svarbu adekvatus turinys. Galima rinktis iš trijų keturių užduočių ir trijų žanrinių tipų: 1) dalykinio rašinio; 2) grožinio ar dalykinio teksto interpretacijos, analizės; 3) kūrybinio rašinio. Nerašysiu čia detalių, bet man labai patinka, kad dirbama ne vien su grožine literatūra ir kad leidžiama rinktis dar ir laisvesnio turinio kūrybinį rašinį.

Kūrybiškumo ir savarankiškumo, beje, tikimasi iš bet kurios užduoties. Kaip pamatuoti? Originali kalbinė raiška, netikėta idėja, kitokia pasirinkta perspektyva ar reiškiamas požiūris. Vertintojų prašoma tokiems autoriams atlyginti papildomais taškais. O štai Lietuvoje gyvenam žinodami, kad per egzaminą saugiausia atkartoti gatavas interpretacijas. Vaikeli, būk žemiau žolės, niekam tu su savo galva nesvarbus. Sunku net įsivaizduoti tokį švietimo nuopuolio scenarijų Skandinavijoje, bet kažkodėl galvoju, kad jei taip nutiktų, tai skambėtų varpai ir sproginėtų spaudos antraštės. Nesavarankiška jauna galva – tai juk tiesioginė rizika valstybės gerovei ir saugumui.

Norvegų egzamino sąlygose nėra jokių savadarbių kalbos ir žanro rėmų, kokius, kartais net atsiprašinėdamos, „dėl egzamino“ kiša vaikams lietuvių mokytojos. Ir kurių mūsų mokiniai vis tiek nesugeba suvokti. Aš irgi ne.

Anądien feisbuke ironizavau:

„Pirmiausia – subanalinkite įžangą, jei netyčia pradėjote nuo intrigos. Tada susiraskite nurodymą, kiekos žodžių turi būti įžanga ir pasiskaičiuokite savuosius. Išbraukite literatūrinės iliustracijos, juk ne „literatūrinį rašinį“ rašote. „Pasamprotaukite“ kiekvienoje pastraipoje. Kai remiatės kokiais šaltiniais, suvienodinkite, kad kiekvienam būtų tas pats sakinių skaičius. Suvienodinkite pastraipų ilgį. Pridėkite autorių biografijas. Pabaigoje nekalbėkite apie nieką nauja, tik pakartokite tą patį.“

Jei savo tekstus rašyčiau pagal tokias instrukcijas, jūs manęs, ko gero, neskaitytumėt.

O skaitot dar?

Yra toks reklaminio teksto kūrimo principas AIDA, jį kartais naudoja mokydami komunikacijos. Tai angliškas akronimas iš *attention* – patrauk dėmesį, *interest* – nepaleisk, pažadink interesą, parodyk, kodėl tave verta skaityti, *desire* – pateik įtikinamų argumentų, sužadink norą įsigyti produktą ar paslaugą (mūsų atveju – idėją), *action* – pasiek, kad adresatas imtųsi veiksmo (perimtų tavo žinutę kaip savą).

Priminkite man mūsų gėdą, kiek minučių Lietuvos mokiniams leidžiama prieiti prie kompiuterio ir pažiūrėti į tekstą, kurį analizuoja? Dukart po 10?

Reikia gerai suktis, kad taip pavyktų. Tuo tarpu lietuviškos raštingumo instrukcijos sukasi lygiai priešinga kryptimi. Kapoja vaikams pirštus ir sparnus. Štai, cituoju:

„Mes esame skatinami nerizikuoti reikšti savo asmeninių ir originalių minčių. Todėl tikrai žinau, kad dauguma stengiasi suformuluoti viską kuo paprasčiau, persakyti vadovėlių mintis, nediskutuoti.“ (Mergina, 12 kl.);

„Aš rašau taip, kaip mokytojai atrodo teisingai, o ne tai, ką aš apie tai manau.“ (Vaikinas, 12 kl.)

Kaip parodyti, kad esi savarankiškas, kai turi atitikti valdišką kalbos ir žanro instrukciją? Šabloniško teksto galiojimo laikas baigiasi iškart už mokyklos zonos. O tada vertinga tampa, kas autentiška, tikra, iš savo proto ir patirties.

Bet grįžkim į Norvegiją 2019.

Norvegiukai egzaminą, žinoma, rašo kompiuteriu. Jie ir mokykloje rašo kompiuteriu.

Per egzaminą leidžiama naudotis įvairiais šaltiniais, išskyrus atvirą internetą. Naudoja, be kita ko, dalykinę literatūrą. Dalykinę! Nes taip mokėsi per pamokas ir per egzaminą gali parodyti, kad sugeba atsirinkti aktualius šaltinius, tvarkingai pacituoti, šaltinį nurodyti ir literatūros sąrašą sudaryti. Kad apie plagiatą supranta, žino, kokios būtų pasekmės.

O per lietuvių egzaminą? Priminkite man mūsų gėdą, kiek minučių Lietuvos mokiniams leidžiama prieiti prie kompiuterio ir pažiūrėti į tekstą, kurį analizuoja? Dukart po 10? Ir tik grožinės literatūros, ir tik iš „privalomojo“ sąrašo. Tokia tatau tautinė prievolių pedagogika. Apie mokslinius straipsnius ir naudotos literatūros sąrašą lietuviukai turbūt išvis nėra girdėję. Žmonės kalba, kad mūsų švietėjai nurodo „pavyzdinių“ rašinių, kur cituojamas... delfis. O jūs, vaikai, taip darykit, kaip Jurgelis daro. Šekit vyželes.

Norvegų vertinimo kriterijai man buvo lengvai atpažįstami, panašius naudoju egzaminuodama universitete. Apie lietuviškus esu rašiusi. Mūsų vien kalbos ir stiliaus (!) vertinimo instrukcijos yra keliasdešimties puslapių. „Vertinimo išsklotinės“ – dar keliolika. Tai tokia nacionalinė nelaimė, kur pametė esmę ir nebeieškojo. Rūtelių vainikėlis ant akių

užkrito. Net Černobylio serialams naudojama lietuviška aplinka, ir tą galima kažkaip logiškiau paaiškinti nei lietuviško švietimo logiką. Sovietiniai pastatai užsiliko, daug jų, sudėtinga griauti, renovacija lėta. Bet švietimas taigi jau tautinis.

Norvegų egzamino dokumente keliskart pabrėžiama, kad vertinama teksto visuma. Būtent – teksto visuma. Vertintojams duota vieno puslapio (sic!) lentelė su surašytais kriterijais ir tuščiu laukeliu vertintojų atsiliepimui (ji irgi vieša, pateikiama kaip priedas egzamino apraše). Kiekvienas iš dviejų vertintojų parašo kelis sakinius apie: 1) bendrą įspūdį, 2) kalbinę raišką ir formalumus ir 3) kiekvienos iš dviejų užduočių komentarą. Balui nustatyti naudoja laipsnius „šiek tiek“, „gerai“ ir „puikiai“.

Bendras įspūdis susidaromas pagal tai, kaip (tiksliai, išsamiai, aktualiai) atsakyta į duotą trumpąją ir ilgąją užduotį, kaip gerai mokinys suprato ir panaudojo prie užduoties duotą tekstą ir kaip sugebėjo iškomunikuoti savo mintis skaitytojui.

Kalbinė raiška ir formalumai vertinami pagal į kelias eilutes telpančius kriterijus: kaip gerai ir raiškiai formuluoja mintis, kaip valdo tekstą, kaip tikslingai naudoja įvairaus ilgio sakinius, daro sąsajas tarp sakinių ir pastraipų, kaip sugeba cituoti literatūrą ir pateikti šaltinių nuorodas.

Dėmesio, skaitytojai. Lietuvių jaunimas vadinamas neraštingu, jei panaudoja lietuvių kalbos žodį ar linksnį, kuris nepatinka lietuvių kalbos normintojams. O štai norvegiukų vertinimo kriterijuose nėra jokio reikalavimo kalbos formoms. Tik rašyba ir skyryba.

Toliau vertinant konkrečias užduotis žiūrima, priklausomai nuo užduoties tipo, kiek tekstas struktūruotas ir rišlus, kaip gerai mokinys išmano dalyką, kaip aiškiai, dalykiškai komentuoja ir argumentuoja, kaip sugeba įžvelgti ir aptarti būdingas teksto savybes arba kultūrinį, istorinį teksto kontekstą, kaip savarankiškai aptaria duotą klausimą, kaip sugeba apibendrinti ir padaryti išvadas, kaip naudoja dalykinius terminus ir sugeba savarankiškai susirasti adekvačius dalykinius šaltinius.

Žodžiu, nelygintini standartai. Bet pasidalinau ne tam, kad nuliūdindčiau, o su viltimi, kad vieną dieną kritiško žinojimo prisikaups tiek, kad atsiras jėgų ir valios šalinti tamsumas.